

végeredményben arra is fel kellene hívni a figyelmet, hogy a szerkesztőség ezen két évfolyamban több forrásközleménynek (különösen az újkori magyar történelem köréből) adott helyet, s hogy a helytörténet — néhány érdekes politikatörténeti és módszer-

tani cikkel, valamint a rendszeres ismertetésekkel — továbbra is nagyobb helyet kap talán a folyóirat hasábjain, mint az e szempontból nem mindig maradéktalanul dicsérhető vidéki folyóirataink.

Glatz Ferenc

KÜLFÖLDI HADTÖRTÉNELMI FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE

VOENNO-ISZTORICESZKIJ ZSURNAL (Szovjetunió), 1972. 10—12. sz. — A 10. számból első helyen említjük meg A. ORLOV: „Az SZKP XXIV. kongresszusa és a burzsoá történelemhamisítók leleplezése” (3—11. o.) című tanulmányát. Mint a kongresszus dokumentumai rámutatnak: korunk egyik legjellemzőbb vonása az imperializmus és a szocializmus között folyó ideológiai harc kiéleződése. Ennek a harcnak fontos területe a hadtörténet és ezen belül különösen a második világháború története. A történelemhamisítók egyik célja az, hogy csökkentsék a Szovjetunió szerepét a német és a japán fasizmus széttűzésében és bebizonyítsák, hogy a győzelem nem törvénytörés, hanem véletlen volt, a másik cél pedig annak sugalmazása, hogy a jelenlegi körülmények között lehetséges sikeres háborút folytatni a szocializmus ellen.

Az 1960-as évek végén és az 1970-es évek elején megjelent ilyen irányzatú művekre az a jellemző, hogy mondanivalójukat bizonyos objektív beállítással próbálják hihetőbbé tenni. A szerző példaként két művet említ: Az egyik LIDDELL HART ismert angol történész: A második világháború története (*History of the Second World War. New York, 1971.*) című műve. Liddell Hart elismeri, attól a pillanattól kezdve, hogy Németország a Szovjetuniót megtámadta, a háború egész arculata megváltozott, de azt elhallgatja, hogy ezzel befejeződött az imperialista jellegű háború igazságos háborúvá való átalakulásának bizonyult folyamata. 1941-et értékelve szerinte a Moszkva elleni hadjáratok kudarcában a fő tényező az volt, hogy a németek rosszul számították ki azokat a tartalékokat, amelyeket Sztálin

ide tudott irányítani. Miközben átveszi a hitlerista tábornokok elhasznált érveit az orosz hidegről, a sárról, a rossz utakról, a nagy távolságokról, az orosz katona igénytelenségéről, egyenest arra a rágalmazó megállapításra jut, hogy „Oroszország a megmeneküléséért inkább lehet hálás a saját elmaradottságának, mint a szovjet forradalom után elért összes technikai eredményének”. A másik példa E. ZIEMKE amerikai történész Sztálin-grádtól Berlinig (*Stalingrad to Berlin: the German Defeat in the East. Washington, 1968.*) című műve, mely úgy értékeli a sztálingrádi csatát, mint a második világháború egyik legjelentősebb hadműveletét, de igyekszik meggyőzni olvasóit, hogy ez „inkább Hitler hibájának a következménye volt, mint a szovjet hadművészet eredménye”, és „a szovjet csapatok inkább a tömegükkel győztek, mint mesteri csapással”.

A polgári történetírás elemzése azt mutatja, hogy a következő főbb területeken igyekeznek hamisítani: eltorzítva mutatják be a háború okait, rehabilitálni próbálják az imperializmust, mint a háború eredőjét és rágalmazzák a Szovjetuniót. Tagadják a Szovjetunió döntő szerepét és felszabadító küldetését. Elhallgatják a szocialista társadalmi rendszer felsőbbrendűségét és a kommunista párt szerepét a győzelemben. Elhallgatják a nyugati monopolkapitalizmus szerepét a német militarizmus újjáélesztésében. A szerző különösen az utóbbi években megjelent szovjet művek adataira támaszkodva cáfolja e nézeteket. Olyan tényeket ismertet, hogy 1944-ig a szovjet arcvonalon harcolt az összes német hadosztályok 63,2—76,5%-a, itt volt a repülőinek 60%-a,

a páncélosok 54—67%-a, a lövészek 52—84%-a. A második arcvonal megnyitására az angol—amerikai csapatokkal a német szárazföldi csapatok 0,9—6,2%-a állt szemben, de a partraszállás után is a szovjet arcvonalon volt a német csapatok többsége (kb. 57%), és ezek jól felszerelt, válogatott alakulatok voltak. A szovjet arcvonalon megsemmisült és fogságba esett 607 hadosztály, elpusztult a légierő háromnegyed része, a tüzérség és a páncélosok nagyobb része, több mint 1600 hajó. A szövetségesek 176 hadosztályt vertek szét. Németország a szovjet arcvonalon 10 millió embert veszített, míg egész vesztesége 13,6 millió volt.

A Nagy Honvédő Háború történetének egyik fontos kérdésével foglalkozik I. ANAEV: „A harcokcsihadseregek létrehozása és szervezeti felépítésük tökéletesítése” (10. sz. 38—48. o.) című munkája. Bár a szovjet csapatok az 1941—42-es téli hadjáratban 200—350 km-t nyomultak előre, a hadműveletek többségét nem sikerült végigvinni. Ennek egyik oka a harcokcsi magasabbegységek hiánya volt, ami megakadályozta a harcászati győzelem hadműveletibe való átfejlesztését. Így született meg a harcokcsi magasabbegységek létrehozásának terve. Ehhez nagy mértékben meg kellett növelni a harcokcsik gyártását. Míg 1941 második felében havi átlagban 696 harcokcsit állítottak elő, 1942-ben már 2060 darabot. Az 1942-ben gyártott 24 668 harcokcsinak 50,8%-a közepes T—34-es volt. Ennek eredményeként 1942 áprilisától elkezdték szervezni a harcokcsi-, őszétől pedig a gépesített hadtesteket. Ezeket sikerrel alkalmazták Sztálingrádnál, a frontok főcsapásainak irányában összpontosítva. Előrenyomulásuk üteme elérte a napi 30—35 km-t, egyes esetekben pedig a 60—70 km-t is. Ezeket a hadtesteket eredményesen alkalmazták Sztálingrád után, 1942—1943 telén is. A siker a még nagyobb egységek, a harcokcsihadseregek létrehozására ösztönzött.

Az első két harcokcsihadsereget (3. és 5.) 1942 májusában—júniusában hozták létre. Július végén kezdték szervezni az 1. és 4. hadsereget, szeptemberben újraszervezték az 5.-et, majd a következő év januárjában létrehozták a 2.-at.

Ezek a harcokcsihadseregek vegyes

szervezésűek voltak és összetételükben különböztek egymástól. Hadműveleti magasabbegységeket képeztek, amelyek képesek voltak önállóan áttörni az ellenség előkészített védelmét, és a harcászati sikert hadműveletivé fejleszteni. 1942—1943 telén alapjában véve eredményesen tevékenykedtek, de az igények arra irányultak, hogy igen mozgékony, nagy átütő és nagy tűzerővel rendelkező magasabbegységekkel alakuljanak, amelyek a siker kifejlésésének alapvető eszközévé válnának.

A lövészhadosztályok nem voltak elég mozgékonyak, mivel nem voltak gépesítve. Az üldözésnél gyakran 40 km-re is lemaradtak, és be kellett őket várni. Rossz volt az összeköttetés, a törzsek nem tudták követni az egységeket, rossz volt az anyagi-technikai ellátottság. Meg kellett szabadulni a nem gépesített gyalogságtól, növelni kellett a tüzérség, a hátország és a törzsek mozgékonyaságát.

Az első ilyen harcokcsihadsereg létrehozását az 1943. január 28-i parancs irányozta elő és eszerint az ilyen egységű hadseregeknek a következőképpen kellett felépülniük:

- I. Harci magasabbegységek és egységek (harcokcsihadsereg vezetése, két harcokcsihadtest, egy gépesített hadtest, motorkerékpáros ezred, légvédelmi tüzérhadosztály, páncéltörő tüzérezred, tarackos tüzérezred, gárdaaknavető ezred);
- II. Biztosító egységek (híradó ezred, összekötő repülő ezred [PO—2], műszaki zászlóalj, gépkocsi ezred, két javító zászlóalj);
- III. Hadtáp alakulatok és intézmények (egészségügyi, ételmezési, szállító, zsákmánygyűjtő, üzemanyag- és lőszerszállító stb. alakulatok).

A hadsereg személyi állománya 46 000—48 000 ember volt 648—654 harcokcsival.

1943 februárja és júniusa között megszervezték az 5., 1. és 3., majd a 4. ilyen hadsereget.

A vegyes harcokcsihadseregektől eltérően ezek az egységű harcokcsihadseregek csak harcokcsi és gépesített, gyorsan mozgó egységekkel rendelkeztek.

A továbbiakban a szerző azt vizs-

gálja, hogy a háború befejezéséig, hogyan tökéletesedett a hadseregek belső szervezeti felépítése, emelkedett a hadtestek száma, valamint, hogy egyes hadműveletek sikeres végrehajtása érdekében milyen másnemű egységekkel egészítették ki őket.

A folyóirat 11. számában megjelent cikkek túlnyomó többsége a sztálingrádi csata különböző rész kérdéseivel foglalkozik a 30. évforduló alkalmából. Ezek közül első helyen említjük meg a szerző megnevezése nélkül közölt „Tüzérségi támadás [Számok és tények]” (37—39. o.) című közleményt. A sztálingrádi ellentámadásban ropant nagy szerepet játszott a tüzérség. Biztosította a védelem gyors áttörését, a gyorsan mozgó alakulatok bevetését, elősegítette az ellenség bekerítését és megsemmisítését. Az ehhez szükséges erők átcsoportosítása október végén kezdődött és az ellentámadás megkezdéséig folytatódott N. N. Voronov vezérezredes parancsnoksága alatt.

A Főhadiszállás és más frontok tartalékainak nagy részét a délnyugati arcvonalra irányították és ezen kívül átcsoportosítást hajtottak végre magán az arcvonalon belül is. Ebben a manőverben 48 ezred vett részt.

Jelentős átcsoportosításokat és összpontosításokat hajtottak végre a doni és a sztálingrádi arcvonalon is. A három arcvonalon a támadás időpontjában 198 tüzérezred volt, ebből 129 ezred a Legfelsőbb Főparancsnokság tartaléka. Ez a frontok összefegyvernemi és harckocsi egységeinek, valamint magasabbegységeinek tüzérségével együtt 13,5 ezer löveget és aknavetőt jelentett (az 50 mm-es aknavetők nélkül), ami ugyancsak jelentéktelen fölényt biztosított (1,3-szoros), de a határozott összpontosítás következtében ez a főirányokban 2,5—3-szoros, egyes hadseregeknél ötszörös túlerőt jelentett.

A délnyugati arcvonalon az áttörés szakaszán (22 km) 53—68 löveg és aknavető jutott egy arcvonalakilométerre (nem számítva a páncéltörő lövegeket), a Sztálingrádi Front 28 km-es szakaszán kb. 30, a Doni Front 6 km-es szakaszán 71,5.

A tüzérségi támadás magában foglalta a tüzérségi előkészítést, a roham támogatását, valamint a gyalogság és

a harckocsik mélységben vívott harcának biztosítását.

A tüzérségi előkészítést 60—80 perc-re tervezték, amely 5—15 perces tűzcsapásokból és 20—65 percig tartó romboló tűzből állt.

A roham tüzérségi támogatása a tüzérségi tűznek 1,5—2 km mélységig való folyamatos összehangolásából állt.

A védelem mélységében vívott harc tüzérségi biztosítását az egyes ütegek és osztagok kísérő tűzösszpontosításai jelentették.

Hatalmas méretű szervező munkát követelt a tüzérségnek lőszerrel való ellátása. A védelmi harcok 4 hónapja alatt 4758 vagon lőszerrel használtak fel, és ezalatt odaszállítottak 5388 vagon lőszerrel, vagyis a felhasználtnál 630 vagonnal többet. Ez lehetővé tette tartalékok képzését. A támadás ideje alatt odaszállítottak 3923 vagon lőszerrel, elhasználtak 4810 vagonnal.

A közlemény igen sok adatot ismeret arra vonatkozóan, hogy a tüzérség a különböző arcvonalakon hány löveget, harckocsit, figyelőpontot, raktárt, katonát semmisített meg közvetlenül. A három front tüzérsége az ellentámadás ideje alatt (1942. november 19.—1943. február 2.), több mint 5,5 millió lövedéket és aknát lőtt ki.

A Nagy Honvédő Háborúban Sztálingrádnál alkalmazták először nagy méretekben a tüzérségi támadást, a gyalogság tűzhengerrel való támogatásának módszerét, ami a későbbiek folyamán alapvető módszerré vált.

Ugyancsak az évfordulóra megjelent cikkek sorába tartozik Sz. RUGYENKO: „A légierő az ellentámadásban” (11. sz. 47—54. o.) című tanulmánya.

A Legfelsőbb Főparancsnokság az ellentámadás előkészítésekor rendkívül nagy jelentőséget tulajdonított a légi támogatásnak.

Ebben az időben (1942) a németek nagy erővel rendelkeztek a sztálingrádi arcvonal déli szárnyán. Ott állomásozott a 4. légiflotta több, mint 1200 repülőgépe. Ennek megfelelően a szovjet frontok légierőt is megerősítették. Az ideirányított repülő hadseregek és hadtestek gépeivel együtt a repülőgépek száma 1350-re emelkedett. Ekkor már nem volt meg az ellenség minőségi fölénye sem. Míg a védelmi harcok kezdetén a repülőgépek egyharmada volt új típusú, az ellentáma-

dás kezdetére ez az arány már elérte a 73%-ot, a vadászoknál pedig a 97%-ot.

Itt készültek először alkalmazni — az új követelményeknek megfelelően — a légítámadást, amely biztosítja a földi csapatok állandó támogatását az egész támadás folyamán, beleértve a támadás előkészítését, a támadást és a védelem mélységében folytatott harcot.

A repülők a rossz időjárás ellenére fontos és pontos munkát végeztek a felderítés folyamán. Mégis, amikor november 19-én reggel megkezdődött a támadás, a repülők nem tudtak felszállni a sűrű köd miatt, és a légítámadást nem lehetett végrehajtani. Csak déltájban tudott néhány gép felszállni a legképzettebb pilótákkal. November 20-án, amikor a Sztálingrádi Front támadása is megkezdődött, az időjárási viszonyok még rosszabbak lettek, és a légierő tevékenységét az arcvonal minden szakaszán be kellett szüntetni. A repülőtevékenységet csak a támadás harmadik napján lehetett újramegeleveníteni. A bekerítés befejezése után a főerők a külső arcvonalon tevékenykedtek, és december elejéig a bekerített hadsereget ellátó repülőgépekre nem fordítottak kellő figyelmet. Ennek a helyzetnek az 1942. december 4-i parancs vetett véget. A szállítást megakadályozása a repülőterek elzárása és a szállítógépek megsemmisítése útján történt.

Ezt a feladatot sikerült megoldani. Amikor a németek már jelentős veszteségeket szenvedtek, megpróbálkoztak az éjszakai repülésekkel, de kevés sikerrel. A légitámadás 2,5 hónapja alatt 1160 repülőgépet vesztek, köztük kb. 700 szállítógépet.

Az ellentámadás ideje alatt a szovjet repülők nehéz meteorológiai viszonyok között kb. 36 ezer felszállást hajtottak végre, ledobtak 141 ezer bombát, megsemmisítettek kb. 3000 ellenséges repülőgépet és jelentős mértékben hozzájárultak a nagy hadászati hadművelet sikeréhez.

A 12. számban közölt tanulmányok jelentős része a Szovjetunió megalakulásának 50. évfordulójára készült. Ezek között megemlítjük A. GRECSKO: „A Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségének védelmében” (3—14. o.) című tanulmányát, amelyben

a szerző rövid áttekintést ad a soknemzetiségű szovjet hadsereg kialakulásáról és fejlődéséről. A párt lenini nemzetiségi politikájának első nagyarányú próbája a polgárháború és az intervenció elleni harc volt. A Vörös Hadsereg osztályhadsereggé jött létre munkásokból és parasztokból. A fiatal szovjet köztársaságok megszervezték a saját nemzeti alakulataikat is. A polgárháború tapasztalatai azt mutatták, hogy a belső és külső ellenforradalmi erőket csak egyesített erővel lehet szétzúzni. Ezt vette figyelembe a „KB Direktíva Tervezete a katonai egységről” 1919 márciusában, majd ezt követte 1919. június 1-én az OSZFSZK Központi Végrehajtó Bizottságának dekrétuma a szovjet köztársaságok: Oroszország, Ukrajna, Lettország, Litvánia, Belorusszia egyesüléséről a világimperializmus elleni harcra. A későbbiek során az OSZFSZK szerződést kötött Azerbajdzsánnal, Grúziával, Örményországgal, a Horzmi és Buharai Szovjet Köztársasággal. Ezek és a hasonló intézkedések eredményeképpen előrehaladt az egyesített reguláris alakulatok kialakításának folyamata. Míg 1918 májusában a Vörös Hadseregnek alig több, mint 300 ezer katonája volt, 1919 elején számuk meghaladta a 1,5 milliót, 1920 végén pedig az 5,5 milliót. A számbeli arányoknak megfelelően tökéletesedett a szervezés és az irányítás is. Ez a hadsereg 1922-ben befejezte az ellenforradalmi erők szétzúzását és az ország egész területén megerősödött a szovjethatalom.

A hadsereg összetételét és szellemét tekintve igazi internacionalista hadsereg volt. Százalékosan a következőképpen oszlott meg: oroszok — 77,6%, ukránok — 13,7%, beloruszok — 4%, lettek, tatárok, baskírok és más nemzetiségűek — 4,7%. A soknemzetiségű népből a tehetséges hadvezérek egész sora emelkedett ki.

Az 1920-as években folyt le a fegyveres erők megreformálása, az 1930-as években pedig az ötéves tervek eredményeként létrejött ipari bázis alapján megkezdődött az új fegyverekkel való ellátás. 1934 és 1938 között a harcokcsik száma háromszorosára, a repülőgépeké két és félszeresére nőtt, a tüzérség száma 80%-kal emelkedett, a

személyi állomány pedig több mint kétszeresére nőtt.

A kizsákmányoló osztályok felszámolása után az 1936-ban elfogadott alkotmány kimondta az összes állampolgárok egyenlő katonai kötelezettségének elvét, a Legfelsőbb Tanács pedig 1939. szeptember 1-én törvényt hozott erről a kötelezettségről. Ezekben az években indult komoly fejlődésnek az új követelményeknek megfelelő szovjet hadtudomány is.

Az 1930-as években a Vörös Hadsegregnek több alkalommal kellett fegyverrel megvédenie a szocialista rendszert: 1929-ben a kínai Keleti Vasútnál, 1938-ban a Haszán-tónál, 1939-ben Halhin-Gólnál, 1939—1940-ben a finn háborúban.

Ezután a szerző áttekinti a Nagy Honvédó Háború főbb eseményeit, amelyek mind a soknemzetiségű állam, mind pedig a szocialista társadalmi rendszer nagy próbáját jelentették. Ebben a háborúban több mint 11 600 katona kapta meg a Szovjetunió Hőse kitüntetését és több mint 7 millió kapott különböző más kitüntetését. A háború alatt több mint 1640 ezer kommunistát mozgósítottak a hadseregbe, az 1941-es párttagság felét. 1941. július 1. és 1945. július 1. között 3 millió 788 ezer katona lett tagjelölt és 2 millió 376 ezer a párt tagja. A háború elején minden kilencedik katona volt párttag, 1945 elején pedig minden negyedik.

A tanulmány befejező részében a szerző rövid áttekintést ad azokról a háború utáni időkben lezajlott nagy gazdasági átalakulásokról, amelyek lehetővé tették a szovjet hadsereg teljesen új, a jelenlegi közvéleménynek megfelelő fegyverzettel való ellátását, az új fegyvernemek létrehozását.

A 12. számból megemlítjük még M. KAZAKOV: „A stratégiai tartalékok létrehozása és felhasználása (a Nagy Honvédó Háború első és második szakaszának tapasztalatai alapján)” (45—53. o.) című tanulmányát. A szerző azokat az intézkedéseket ismerteti, amelyeket a szovjet kormánynak még a háborút megelőző időszakban hozott annak érdekében, hogy a front veszteségeit feltöltő kontingenseken kívül meg legyenek az anyagi tartalékok is a hosszú háború folytatásához. Emellett javították a fegyverzet minőségét,

elkezdték az új katonai egységek szervezését. 1941 közepére a szárazföldi csapatoknál már 300 hadosztály volt (ezeknek 25%-a a megalakulás stádiumában). A fegyveres erők létszáma meghaladta az 5 millió főt. Elkezdődött a nyugati katonai körzetek feltöltése a belső körzetekből, de a váratlan, hitszegő német támadás miatt ezeket az előkészületeket nem tudták befejezni. Az 1941-es év végére sikerült felállítani 400 új hadosztályt. A védelmi harcok hatalmas erőt követeltek, így módon 1942 közepéig a nagy veszteségeket szenvedett egységeket nem tudták kivonni, hanem beolvasztották az újonnan érkezettekbe, amelyeknek nem voltak harci tapasztalataik.

1942 júliusától kezdve a Főhadiszállás tartalékait az arcvonalról kivont alakulatokkal egészítették ki. Novemberig két harckocsihadsereget, 80 lövészadosztályt, 53 lövész- és 70 harckocsidandárt vontak vissza tartalékba feltöltésre, melyek komoly harci tapasztalatokkal rendelkeztek.

Az 1942—43-as téli hadjárat kezdetére a Főhadiszállás tartalékát 25 lövészadosztály, 10 harckocsi-, 3 gépesített hadtest és 24 repülő hadosztály alkotta.

Ekkorra az ország gazdasága is átalakult a haditermelésre és 1942 második felében már 15 800 repülőgépet, 13 600 harckocsit, 15 600 76 mm-es és ennél nagyobb űrméretű löveget gyártottak. A háború második szakaszának kezdetére megszűnt az ellenség mennyiségi fölénye a technika és a fegyverzet terén.

1943 nyarára a Szovjetunió katonai ereje tovább nőtt. Az ipar havonta átlagosan kb. 3000 repülőgépet, több mint 2000 harckocsit és önjáró löveget állított elő. A hadrakelt seregben 6,4 millió katona, csaknem 99 ezer löveg és aknavető, 9580 harckocsi és önjáró löveg, 8290 repülőgép volt. A téli hadjárat eredményeként az arcvonal hossza csaknem egyharmadával lerövidült, s mindez lehetővé tette, hogy a hadászati főirányokban nagy tartalékokat tudjanak összpontosítani.

Az a tény, hogy a Főhadiszállás tartalékában jelentős erők voltak, aktívan befolyásolta az 1943. évi nyári-őszi hadjáratok menetét és kimenetelét, mind a védelmi, mind pedig a támadó hadműveletekben. Az 1943. évi

nyári-őszi hadjáratokban a Főhadiszállás tartalékaiból 263 lövész- és 15 lovashadosztályt, 68 lövészdandárt, 42 harcokosi- és gépesített hadtestet irányítottak az arcvonal döntő szakaszaira. (Lengyel István)

VOJNOISTORIJSKI GLASNIK (Jugoszlávia) 1971. 3. sz. — *Branko PEROVIC*: „Harcok a sinjavinai körzetben és Kolasinnál, 1942. április—május” (7—56. o.). A tanulmány a jugoszláviai, közelebbről a Crna Gora-i felszabadító mozgalom egyik kevésbé ismert fejezetével foglalkozik. 1942 tavaszán a csetnikek sikertelen támadást indítottak a partizánok ellen Kolasin térségében, amely egyik első jelentősebb megnyilvánulása volt a csetnikek kommunistaellenességének. A csetnikek árulására válaszul a partizánok is támadásba lendültek, sikert azonban ők sem tudtak felmutatni. A csetnikek megerősödő ellenállása, az ellátási és egyéb nehézségek visszavonulásra kényszerítették a partizánegységeket. (Lásd erről a szerző tanulmányát: *Vojnoistorijski Glasnik* 1966. 5. sz. 3—36. o.). A Főparancsnokság rendeletére a partizánok védelembe mentek át. Arra kellett ugyanis számítaniuk, hogy a csetnikek, kiaknázva korábbi sikereiket, megkísérlik a hadászati kulcsfontosságú slavniki körzet elfoglalását. A védelemre mintegy 2000 partizán készült fel, ezeket 10 alegységbe szervezték. Ez akkor tekintélyes erőnek számított és lehetővé tette, hogy a partizánok aktívan lépjenek fel Montenegró, a Szandzsák, Kelet-Bosznia és Hercegovina között elterülő térségben. A védelem bázisa a Durmitor-hegység volt. A csetnikek újjászervezték erőiket és április 16-án támadásba kezdtek. A Sinjavina-hegységben csapdába ejtettek és szétverték egy partizánszázadot és elfoglalták a fontos Vratlo-szorost. Sikertelen bekeríteniük két számbelileg gyenge partizánzászlóaljat is, de ezek egy éjszaka kitörték a gyűrűből. A Crna Gora-i Partizán Főparancsnokság 6 partizánzászlóaljjal ellentámadást indított és április 23-ára visszafoglalta az elvesztett területet. Május 1-én erős csetnik kötelékek megtévesztő támadást indítottak a sinjavinai hegyekben, ugyanekkor főerőik Mojkovac elfoglalására készültek. Bár első táma-

dásaikat a partizánok visszaverték, május 3-án egy 1400 főnyi csetnik alakulatnak sikerült behatolnia Mojkovacba, majd 5-én Bistrica is ezekbe került. A partizánok újjászervezve erőiket, ellenlökést hajtottak végre és visszafoglalták a két helységet. A csetnikeknek azonban egyes partizánparancsnokok hibái következtében csekély veszteségek árán sikerült elmenekülniük. Az egyes alegységek közötti együttműködés hiánya okozta azt is, hogy újból kudarcot vallottak a Kolasin körzetében megismételt partizántámadások. A május 15—16-án megindult partizántámadás 4 napi heves harc után összeomlott, a visszavonuló csapatokat a csetnikek egészen a Slavnik körzetig üldözték. Ezzel a balsikerrel zárultak le a partizánok összecsapásai a csetnikekkel 1942 tavaszán. — *Dragoljub ŽIVOJNOVIĆ*: „Paolo Taona di Revel olasz tenger-nagy szerepe az adriai-tengeri olasz politika kialakításában 1914—1919” (61—113. o.). Živojinović tanulmánya a magyar hadtörténészek számára is fontos, mivel a bennünket is érintő kérdést számos új dokumentum alapján újszerűen vizsgálja. Az olasz kül- és katonapolitika egyik fő kérdése az első világháború alatt és a háborút követő években az Adriai-tenger jövőjével kapcsolatos olasz álláspont kialakítása volt. Főleg Sonnino külügyminiszter foglalkozott sokat a kérdéssel, elgondolásait többnyire katonai tanácsadója, di Revel tengernagy véleménye alapján alakította ki, így a tengernagynak jelentős s mindaddig kellően nem értékelt szerepet tulajdoníthatunk e politika megformálásában. Már 1915-ben di Revel fogalmazta meg az antanthatalmak számára Olaszország álláspontját az adriai kérdésben, s minden bizonnyal Salvemini olasz történéssz is helyesen látja, amikor a tengernagyot tartja a dalmáciai olasz hódítás ideológiai megalapozójának. Di Revel nézete szerint Dalmácia birtoklása létfontosságú Olaszország számára. E politika ekkor még Ausztria—Magyarország ellen irányult, így kívánta di Revel — és általa Sonnino — Olaszországot a Monarchia rovására jelentős tengeri hatalommá fejleszteni. Ez indokolja, hogy még szövetségeseik hajóhadát sem látták szívesen az olasz beltengernek tekintett Adrián a

háború alatt. Ugyanez a magyarázata annak is, hogy a háború után Olaszország az egész egykori osztrák-magyar flottát magának követelte. Az adriai koncepció megformálásában di Revelt nem gazdasági vagy etnikai szempontok vezették. Csupán katonai szempontokkal tördött, s így lényegében megelégedett azokkal a területi nyereségekkel, amelyeket a londoni konferencia juttatott Itáliának. Sem Rijeka, sem Split birtoklása nem érdekelté túlságosan. Katonai szempontból viszont ellenezte, hogy Dalmácia Jugoszláviához kerüljön. Álláspontját Olaszországban is sokan ellenezték, s amikor 1919-ben a párizsi béketárgyalásokon Dalmáciát Jugoszláviához csatolták, di Revel tiltakozásul lemondott. — Számos kisebb közlemény értékes adalékokkal gazdagítja ismereteinket a jugoszláv partizánmozgalom egyes kérdéseiről. Közülük elsősorban Mile KONJOVIĆ: „Az usztasa politika és a Horvát Nemzeti Parasztpárt 1914-ben” (173—189. o.) a legérdekesebb. A nacionalista és elmaradott nézeteket valló parasztpárt befolyása már a háború előtt csökkent a horvát falvakban. A vereség a pártban is szakadást idézett elő: a jobboldal az usztasákkal, a baloldal a kommunistákkal kereste a kapcsolatokat. Az együttműködés egészen odáig terjedt, hogy a párt az usztasa kormánykoalíció részévé vált. Az usztasák nagyon fontosnak tartották a parasztpárt megnyerését. Tömegbázisukat kívánták szélesíteni és erre a korábban nagyon befolyásos parasztpárt alkalmasnak látszott. Céljukat azonban nem érték el: csupán a jobboldal, a párttagság csekély része állt be támogatóik közé; a párttagság, sőt a vezetőség döntő többsége némi ingadozás után végleg szakított az usztasákkal és csatlakozott a kommunista párt vezetete népfrontmozgalomhoz. — A többi közlemény is sok új adattal gazdagítja a jugoszláv hadtörténelmet, így: Todor RADOŠEVIĆ: „A Nemzeti Felszabadító Hadsereg Főparancsnokságának iskolái és egyéb vezetőképző intézetek működése a háború alatt” (117—135. o.), Ivan ATONOVSKI: „Partizán katonai alakulatok szervezése és története Karlovač-Kordun körzetben a felszabadító háború alatt” (139—154. o.), Sekula JOKSIMOVIĆ: „Rangjelzések, csapat-

jelzések és kintüntetések a Nemzeti Felszabadító Hadseregben (1941—1945)” (157—169. o.), Ljubomir DURIĆ: „Területi katonai-egészségügyi szolgálat a banijai körzetben a háború alatt” (191—206. o.), Kosta ZRILIC: „Gyalogsági fegyvereket készítő és javító üzemek és manufaktúrák 1941-ben” (209—219. o.) — A folyóirat gazdag tartalmát kronológiai összeállítás, szemle-rovat és bibliográfia egészíti ki.

(Viniczai István)

WOJSKOWY PRZEGLĄD HISTORYCZNY (Lengyelország) 1972. 3. sz. — Antoni KARPINSKI: „Az 1. Lengyel Hadsereg átcsoportosítása a magnuszewi hídfő hátában, 1944. augusztus 6—9. között” (3—38. o.). Az 1. Lengyel Hadsereg 1944—45. évi harctevékenységéről megjelent eddigi publikációk nem foglalkoztak átcsoportosítási kérdésekkel. A szerző gazdag levéltári forrásanyagra támaszkodva dolgoz fel egy olyan nagy távolságra (73 km) sikeresen végrehajtott átcsoportosítást, amely előzetes tapasztalatok nélkül, bonyolult hadműveleti-harcászati helyzetben, rendkívül nehéz feladatot rótt a vezetésre és tőrzsereire. Ezek hatalmas erőfeszítéseit, a meneket, az ellátás, a hírósszeköttetés, a légvédelem megszervezését és végrehajtását ismerteti a tanulmány. — Michał PIRKO: „Az első katonai függetlenségi szervezetek történetéből Suwalki körzetében, 1939—1941 között.” (39—75. o.). A hitlerista megszállás első éveiben alakult konspirációs csoportokról eddig kevés feldolgozás jelent meg. A mély hazafias érzés fűtötte csoportok ideológiai-politikai elmentéit, a csoportok egyes tagjainak tevékenységi területeit s a hitleristák megtorló intézkedéseit tárgyalja a cikk. A német fasiszták fő célul a lengyel nép szoros értelemben vett fizikai megsemmisítését tűzték ki. Ezért a lengyel nép mindenekelőtt a létfenntartásáért küzdött, e harca azonban elválaszthatatlanul összefonódott a függetlenség visszaszerzéséért folytatott harccal is. A német csizmák alatt nyögő lengyelek között gyorsan folyt a szervezkedés, a fegyveres alakulatokban a vezetőszerp — főként az első időben — a volt Pilsudski-tisztek kezébe került. — Maria TURLEJSKA: „A háború és béke forduló-

pontján. A népi demokratikus államok kialakulása 1944—45-ben” (76—94. o.). Csehszlovákia, Jugoszlávia, Bulgária, Románia, Magyarország és Lengyelország politikai, társadalmi és gazdasági helyzetét ismerteti a háború utolsó évében, összehasonlítva a hat állam sajátos fejlődési szakaszait. A haladó társadalmi erők a kommunista pártok vezetésével összefogtak hazájuk s népük függetlenségének és szabadságának kivívásáért. Az egyes országok nemzeti bizottságai programokat bocsátottak ki, melyek a későbbi népi demokráciák alapjául szolgáltak. A szerző gazdag forrásanyagra támaszkodva tárgyalja a délkelet-európai államok népfelszabadító harcai érlelődésének és kibontakozásának, valamint a szovjet hadsereg felszabadító hadműveleteinek eseményeit, s az egyes országok belpolitikai pártharcainak, majd a népi demokratikus államok létrejöttének s a szocialista átalakulás feltételeinek kiépülését. — *Marian PORWIT*: „A »Narew« hadseregcsoport és a Kowalski hadműveleti csoport (»Modlin« hadsereg) harcai, 1939. szeptember 6—8. között” (95—128. o.). Lengyelország 1939. szeptemberi védelmi harcainak egyik jelentős hadműveletét ismerteti, a résztvevő 1., 18., 20., 33., 35., 41. gyalogoshadosztályok, a 10. páncélos-hadosztály és a támogató légierők harctevékenységeinek pontos bemutatásával. — *Norbert MICHTA*: „Harc a népi hatalom megszilárdításáért Krakkó körzetében, 1946—47-ben” (129—147. o.). A Lengyel Munkáspárt KB 1945. júniusi plénuma meghatározta a párt irányvonalát, amely szerint megalkuvás nélkül harcolni kell a reakció minden formája s a föld alatti terrorista bandák ellen. A népi állam csapást csapás után mért a reakciós bandákra. A lengyel Állambiztonsági Hatóság szervei egymásután likvidálták az ellenséges csoportokat, akik a len-

gyel nép legjobb fiai ellen emelték fel gyilkos kezüket. A Lengyel Munkáspárt mozgósította a dolgozó tömegeket és 1946 tavaszán Krakkó körzetében is megalakították a Polgári Milícia Önkéntes Tartalékát (ORMO-t), kb. 5 és félezer fővel, amely a reakciós terroristák rémivé vált. — *Witold BIEGANSKI*: „A lengyel tiszti légió és lengyel szerződött tisztek brit katonai szolgálatban Nyugat-Afrikában” (148—163. o.). A nyugati szövetségesek oldalán 1940 májusában kb. 85 ezer lengyel katona harcolt. A soraikból alakult lengyel tiszti légió (241, később 382 tiszti) és 450 főnyi szerződött lengyel tiszti brit szolgálatban részt vett Nyugat-Afrika biztosításában. Lengyel egységek harcoltak Észak-Afrikában is és különösen Tobruk hosszan tartó védelmében tűntek ki. A tanulmány ismerteti a lengyel emigrációs kormányal folytatott londoni tárgyalásokat a légió felállításáról és lengyel önkéntes tiszteknek a különböző harctereken való bevetéséről. — *Stanislaw OWECKI*: „Osztályok a lengyel ellenállási mozgalomban” (164—188. o.). A legtöbb osztrák, aki a lengyel ellenállási mozgalomban tevékenykedett, a Wehrmachtban szolgált. Sok lengyel hazafi életét mentették meg a Generalgouvernementhez beosztott osztrák katonák. Osztrák és lengyel dokumentumok alapján ismerteti több osztrák orvos, mérnök, vasutas áldozatos segítségét a barbár hitlerista megszállók elleni harcban. — *Franciszek SKIBINSKI*: „Megjegyzések a hadászatról folytatott vitához” (218—237. o.). A hadászat fogalmát és alapelveit világítja meg a hadtudomány klasszikusainak megállapításai és hadtörténelmi példák alapján. — A számot szemle-rovat, eseménykrónika és második világháborús bibliográfia teszi gazdagabbá.

(*Windisch Aladárné*)